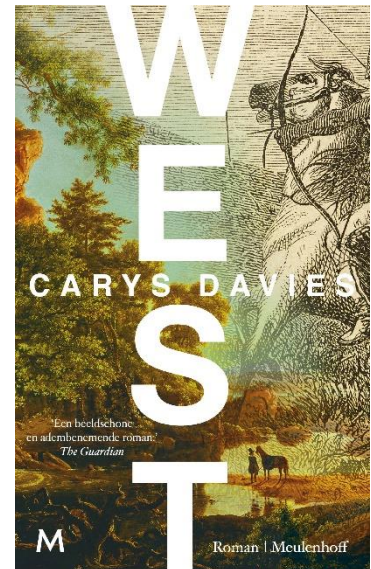

Kiezen om niet te kiezen

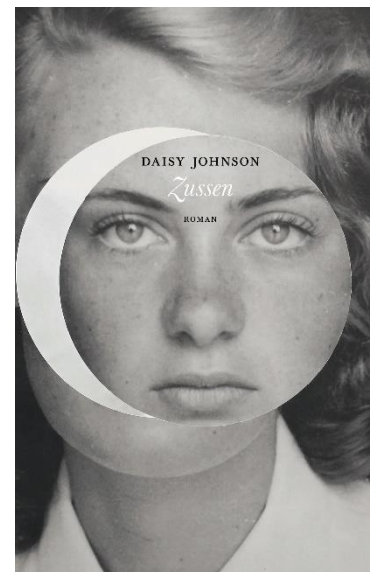
door Nicolette Hoekmeijer

Soms vertaal je een schrijver die van woordspelingen houdt, die nieuwe woorden bedenkt of juist archaïsche woorden gebruikt, die bewust de grammatica aan de laars lapt of bloemrijke bijzinnen aaneenrijgt met de Engelse ing-vorm. Of je treft een schrijver die een epigeneticus of negentiende-eeuwse houtvester opvoert als hoofdpersoon – kortom een onderwerp behandelt waar je als vertaler weinig tot geen verstand van hebt. In al die gevallen wéét je dat het moeilijk gaat worden.

Daarnaast zijn er boeken die ‘gewoon’ lekker lezen, weinig jargon bevatten, niet al te veel ingewikkelde zinsconstructies of register- of perspectiefwisselingen, boeken die zijn geschreven in heldere beelden, directe, onopgesmukte taal. Deze vertaling zal weinig moeilijkheden opleveren, denk je dan. Vrijwel altijd kom je bedrogen uit, want al vertalende kruipen de addertjes onder het gras vandaan.

Mijn addertje van 2020 was het bedrieglijk eenvoudige woordje *You*, dat een belangrijke rol speelt in de duistere, intrigerende en beklemmende roman *Zussen* van Daisy Johnson: de taal is over het algemeen direct en helder, met een dwingend ritme, de spanning ontstaat vooral door wat er níét staat.

De zussen Juli en September zijn met hun moeder op de vlucht voor iets verschrikkelijks dat niet wordt benoemd. September is een dwingeland, een pestkop, Juli is een volger die soms haar eigen gevoelens en gedachten niet kan onderscheiden van die van September. Er gaat een grote beklemming uit van deze symbiotische band. Op momenten lijkt het alsof September bezit heeft genomen van Juli: in gedachten hoort Juli bij alles het commentaar van September, soms draagt September haar zelfs dingen op om te doen. De spanning in deze roman scharniert vaak om de vraag of September op die momenten lijfelijk aanwezig is of alleen in Juli's hoofd. Pas als je het hele boek hebt gelezen begrijp je de cruciale rol van het ambigue *you*: wie is op welk moment waar aanwezig?

Als ik begin met vertalen heb ik het boek al gelezen, en voor ik mijn vertaling inlever zelfs meerdere keren. Dus de ruimte die de schrijver laat, of creëert, is voor mij dan vaak al ingevuld. Als Johnson bijvoorbeeld schrijft: *Those early days when July was just born and September not quite a year and their father was gone...* kan de vertaling twee kanten op: hij is dood of verdwenen. Ik weet inmiddels heel goed wat er is gebeurd, maar Johnson geeft dat op dit moment nog niet prijs. Als ik hier expliciet kies, sluit ik de andere mogelijkheid uit. Misschien zou niemand erover struikelen omdat er geen feitelijke onjuistheid staat – mijn keuze is immers gebaseerd op voorkennis - maar met één verkeerd gekozen woord zou in de vertaling een deel van de spanning van de roman verdwijnen. Uiteindelijk kies ik dan ook voor het vergelijkbaar vage ... *en hun vader er niet meer was...* Helaas iets meer woorden, maar het blijft in het midden of hij is vertrokken of overleden.

Het in stand houden van het mysterieuze element bleek, zoals gezegd, soms nog het lastigste bij het eenvoudige woordje *you*. De meeste mensen zullen weten wat *you* betekent, ('jij', 'u' of 'jullie'), maar het gaat hier, zoals bij vertalen eigenlijk altijd, niet zozeer om de betekenis van een woord, maar om de wérking binnen de tekst.

Zo is er op zeker moment een monteur bezig in het huis waar de meisjes met hun moeder naartoe zijn gevlucht. Juli kijkt toe – of kijken Juli en September toe? De man mist een snoertje en vraagt op verontwaardigde toon: *Did you take something out of my bag?* Het woordje *you* biedt de Engelse lezer hier de ruimte om twee scenario's voor zich te zien. Als vertaler 'moet' ik echter kiezen tussen jij of jullie, maar kan dat niet doen omdat ik daarmee cruciale informatie zou weggeven.

Dan begint het wikken en wegen. Aan elke oplossing lijkt een nadeel te kleven. De verontwaardiging vraagt haast om een directe aanspreekvorm, maar een oplossing als *Wie heeft er iets uit mijn tas gepikt?* is me te weinig spreektaalig en bovendien impliceert 'wie' al de aanwezigheid van meer dan één mogelijke dader. Met een oplossing als *Ik mis iets* valt de keuze tussen jij of jullie te omzeilen maar dat zou ook een gemompelde overpeinzing kunnen zijn, er zit me te weinig verontwaardiging in, en er is geen impliciete dader meer.

De beste mogelijkheid lijkt om de verontwaardigde toon op een andere manier te handhaven, door een 'Hé' toe te voegen en het snoertje uit de volgende zin als onderwerp te gebruiken. De impliciete dader is aanwezig in het zinnetje erna, maar zonder dat ik hoef te kiezen tussen jij of jullie.

Hé, waar is mijn snoertje? Leg terug.

Deze *you*-kwestie doet zich op meerdere plekken voor, telkens in een andere context, waardoor de oplossing ook net weer even anders is. Dat is precies het puzzelen wat vertalen

zo oneindig leuk maakt: je komt met enige regelmaat dezelfde problemen tegen, maar áltijd in een andere combinatie.

In het prachtige *West* van Carys Davies, dat ook is genomineerd voor de Europese Literatuurprijs, trekt een man in het Amerika van begin negentiende eeuw naar het westen, op zoek naar mammoetbeenderen. Op zijn avontuur ontmoet hij onder meer pelsjagers en handelaren. De mannen spreken elkaar aan met de achternaam, maar slaan elkaar ondertussen ook amicaal op de schouder. Binnen een Nederlandstalige context in die tijd ligt de aanspreekvorm 'u' voor de hand, maar dat roept anno nu een formaliteit op die niet past bij de directheid van het contact, en zou dan ook een ongewenste vervreemding oproepen bij de lezer. In dit geval had ik het geluk dat de mannen zich zo direct en bondig uitdrukken dat ik in de vertaling de directe aanspreekvorm kon omzeilen. *Can you show me those pelts?* wordt dan: *Kan ik die pelzen zien?*

De puzzel wordt telkens anders gelegd, maar het is iedere keer weer een genot als je de stukken in elkaar weet te passen.

april 2021

Vertalersgeluktournee

Nicolette Hoekmeijer studeerde Engelse taal- en letterkunde. Na haar afstuderen in 1989 is ze gaan vertalen. Aanvankelijk combineerde ze het literair vertalen met ondertitelen voor het NOB; nu houdt ze zich voornamelijk bezig met literair vertalen - als vertaler, als docent en als spreker. Ook is ze mede-initiatiefnemer en -organisator van de Vertalersgeluktournee, die dit jaar voor de elfde keer wordt georganiseerd. Ze vertaalde onder meer werk van Edward St. Aubyn, Nathan Englander, Yaa Gyasi, Toni Morrison en Maggie Nelson. Deze maand verscheen bij uitgeverij Meulenhoff haar vertaling van de tweede roman van Carys Davies, *Het missiehuis*.

Foto: Hannie van Herk

Daisy Johnson is geboren in 1990. Ze debuteerde met de verhalenbundel *Veenland* en kreeg de Harper's Bazaar Short Story Prize, de A.M. Heath Prize en de Edge Hill Short Story

Prize. Ze woont in Oxford. Haar roman *Onder het water* stond op de shortlist van de Man Booker Prize 2018. Beide boeken werden door Callas Nijskens vertaald voor uitgeverij Koppernik.

Carys Davies is de auteur van de verhalenbundels *Some New Ambush* en *The Redemption of Galen Pike*, waarvoor ze vele prijzen en nominaties heeft mogen ontvangen. *West* is haar debuutroman. Davies is geboren in Wales en woont tegenwoordig in Edinburgh.